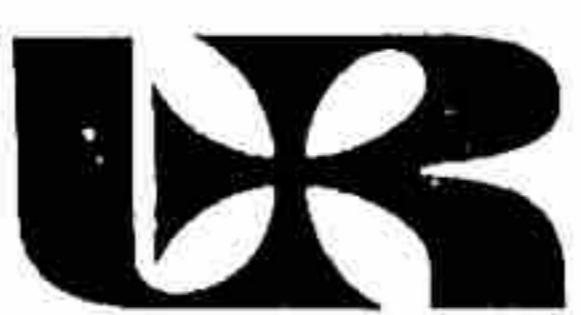

POLSKA I UKRAINA

W PODRĘCZNIKACH SZKOLNYCH I AKADEMICKICH

**Pod redakcją
WŁODZIMIERZA BONUSIAKA**

**WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU RZESZOWSKIEGO
RZESZÓW 2001**

Зоя Баран

Львівський національний університет імені Івана Франка (Україна)

ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ВІДНОСИН МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ В ШКІЛЬНИХ ТА ВУЗІВСЬКИХ ПІДРУЧНИКАХ І ПОСІБНИКАХ УКРАЇНИ

Вивчення історії українсько-польських стосунків має сприяти не поглибленню існуючих в минулому суперечностей, а знаходженню шляхів для подолання наявних проблем та встановленню якнайтіснішого співробітництва двох сусідніх народів, розбудови цих стосунків в контексті європейської інтеграції. Адже в історії обох народів було чимало прикладів плідної співпраці, спільної боротьби за спільні ідеали. Саме тому нове покоління обох держав ми повинні виховувати не на основі сформованих протягом століть певних негативних стереотипів у взаєминах, а, не уникаючи гострих кутів минулого, з наукових позицій відображати його та прагнути розширити наявний позитивний спадок.

До дражливих сторінок в історії українського та польського народів належить міжвоєнний період. У цей час шанс на здобуття незалежності та будівництво власних держав отримали обидва народи, однак, в силу багатьох обставин, зуміли захистити свою незалежність лише поляки. При цьому Варшавський уряд не уник численних конфліктів з сусідами, серед яких були й українці. Розвиток українсько-польських відносин міжвоєнного періоду, значною мірою, пояснює наступну їх конfrontацію в роки Другої світової війни.

Дана розвідка присвячена аналізу трактувань проблем українсько-польських взаємин міжвоєнного періоду в шкільних та вузівських підручниках. Об'єктом дослідження стали підручники та посібники з “Історії України”, “Всесвітньої історії”, рекомендовані Міністерством освіти України та педагогами навчальних закладів Львова¹ школярам

¹ Шкільні: Кульчицький С., Курносов Ю., Коваль М. *Історія України*. Пробний підручник для 10–11 класів середньої школи. Частина 1. Київ: “Освіта”, 1994; Турченко Ф. Г. *Новітня історія України. Частина перша. (1917–1945 рр.)* Підручник для 10-го класу середньої школи. Київ: “Генеза”, 1994; Рожик М. Є., Ерстенюк М. І., Пасічник М. С., Сухий О. М., Федик І. І. *Всесвітня історія. Новітні часи. 1914–1945.* Пробний підручник для 10-го класу середньої школи. Київ: “Генеза”, 1998.

Вузівські: Яровий В. І. *Історія західних та південних слов'ян у ХХ ст.* Курс лекцій. Київ: “Либідь”, 1996; Грицак Я. *Нарис історії України. Формування модерної української нації*

і студентам. Автор має на меті розглянути інтерпретацію навчальним матеріалом наступних питань:

- 1) польсько-українська війна 1918–1919 рр.;
- 2) Польща та проблема української державності;
- 3) суспільно-політичне становище та культурний розвиток українського населення під владою Польщі.

Шкільні підручники. Вперше українська дитина знайомиться з історією сусідньої держави за допомогою вчителя та шкільного підручника. Саме від них залежать більш-менш чіткі уявлення про польський народ, його історію, культуру, взаємини з українцями. Тому поданий фактографічний матеріал та його інтерпретація мають дуже важливе значення для сприйняття учнем історичного минулого та витворення на його основі свого власного бачення реалій сьогодення та майбутнього. Знайомство з міжвоєнним періодом школляр отримує, маючи в основному сформовані загальні поняття про історію рідного краю та всесвітню історію. Звичайно, можна орієнтуватися на ту категорію учнів, яка здатна критично осмислювати поданий матеріал, співставляти та аналізувати його, робити неупереджені висновки. Проте, назагал, школярі не прагнуть до самостійного глибинного осмислення подій; більшість розраховує на подачу матеріалу вчителем та прочитаний в підручнику матеріал. Отже, вся відповіальність покладається на шкільного вчителя та автора чи колектив авторів, рекомендованих для навчання підручників.

Висвітлюючи державотворчі процеси на польських та українських землях на завершальному етапі Першої світової війни, автори всіх підручників вітають проголошення у 1918 р. відновленої Польської Республіки, й разом з тим заперечують вимоги Варшавського уряду щодо встановлення кордонів держави, які існували до 1772 р. При цьому наголошується на історичних правах України на землі Східної Галичини, підкреслюється прагнення українських політичних сил на відновлення держави в етнографічних кордонах. Підручники наголошують на негативному сприйнятті польськими політичними силами, які вважали західноукраїнські землі невід'ємною складовою частиною відновленої Польщі, факту проголошення ЗУНР у 1918 р.

У підручнику запорізького історика Федора Турченка², який найбільш поширений у школах Львова та області, достатньо об'єктивно та виважено подані хід польсько-української війни, наведені аргументи польської сторони на Паризькій мирній конференції, які стосувалися претензій на українські землі. Найбільш схематично представлені ці питання у підручнику

XIX–XX століть. Київ: “Генеза”, 1996; Історія України / Керівник авт. кол. Ю. Зайцев. Львів: “Світ”, 1998.

² Турченко Ф. Г. Новітня історія України. Частина перша. С. 91.

з “історії України” колективу київських авторів – С. Кульчицький, Ю. Курносов, М. Коваль, які обмежилися лише констатацією факту³, та з “всесвітньої історії” – колективу львівських істориків⁴.

Досить нечітко подаються причини підписання Варшавського договору 1920 р. Це стосується названих вище підручників з “історії України” та з “всесвітньої історії”. Зокрема, з поданого матеріалу в останньому випливає, що Варшавський договір (про умови якого не сказано ні слова, лише на с. 90. зазначається, що “25 квітня 1920 р. польська армія спільно з військами ЗУНР розгорнула бойові дії проти більшовиків”) був заключений у зв’язку з перемогою Ю. Пілсудського над УГА (с. 30). Природно, що таке пояснення викличе в учнів нерозуміння українських та польських державотворчих процесів. Ф. Турченко, даючи вкрай негативну оцінку Варшавському договору (с. 136, 138), навіть не згадав про заключення військової конвенції між Польщею та Україною, текст якої, правда, вмістив у підрозділі “Документи” (с. 142–143). Слід зауважити, що військова конвенція, який пропонується здійснити учням (с. 144), явно не співпадатимуть. Детальний зміст договору подав колектив авторів С. Кульчицький, Ю. Курносов, М. Коваль (с. 124–125).

Ф. Турченко відзначає, що результатом наступу польсько-українських військ проти більшовиків стало встановлення польського **окупаційного режиму** на захопленій польськими військами території України (с. 138). Майже аналогічна оцінка подана у підручнику С. Кульчицький, Ю. Курносов, М. Коваль, де наступ польських військ охарактеризовано, як “**інтервенція**” (с. 125). Можна погодитися з тим, що і Ю. Пілсудський і С. Петлюра переоцінили власні сили й не до кінця були відверті між собою. Але дана оцінка Київського походу як “боротьба з Україною” є калькою з радянських підручників. Сучасні дослідники польсько-українських взаємин міжвоєнного періоду схиляються до думки, що все-таки це була “**боротьба за Україну**”. Варто було б сказати і про те, чому польсько-українська акція не мала підтримки населення (недовіру щодо польських намірів посилювали, з одного боку, більшовики, а з другого, емігрантська влада галицьких українців, обурених відмовою С. Петлюри від усіх претензій на Східну Галичину).

Зразком українсько-польського співробітництва міг би стати факт участі української дивізії у так зв. “диві на Віслі” під час радянсько-польської війни 1920 р. Відрадно, що він згадується у підручнику з “всесвітньої історії” колективу львівських авторів (с. 30).

³ Кульчицький С., Курносов Ю., Коваль М. *Історія України*. С. 71–72, 73.

⁴ Рожик М. Є., Ерстенюк М. І., Пасічник М. С., Сухий О. М., Федик І. І. *Всесвітня історія*. С. 89.

Автори шкільних підручників з “історії України” підkreślують, що польський уряд не виконав зобов’язань, взятих на себе міжнародними договорами стосовно Східної Галичини, яка рішенням Верховної Ради Антанти від 14 березня 1923 р. була передана Польщі. А саме: галицький автономний сейм, як і місцеве самоврядування, був скасований, край перейменовано на “Східну Малопольщу”, не передбачала права на територіальну автономію і березнева 1921 р. конституція. Зазначаючи, що головним в українському питанні було прагнення польського уряду до насильної асиміляції українців, автори підручників наводять факти, які підтверджують цю думку: політика в сфері освіти (“кресовий” закон 1924 р.), соціально-економічне гноблення (свідоме гальмування промислового розвитку, колонізація краю). Ф. Турченко, зокрема, підkreслює, що аграрна реформа в Польщі мала “явно виражений шовіністичний характер”, головною метою якої “було економічне підкорення селянства та колонізація краю вихідцями з корінних польських...” земель (с. 263), наголосивши при цьому, що така політика не вирішила проблеми аграрного перенаселення на власне польських землях, кардинально не змінила національний склад населення Східної Галичини, Західної Волині та Полісся (с. 262, 264).

Акція “пацифікації” 1930 р. згадується лише в підручниках з історії України (підручник з всесвітньої історії взагалі не містить матеріалу, що стосується внутрішньої політики польського уряду в міжвоєнний період, за винятком хіба впливу економічної кризи на економіку краю – с. 91). Однак поданий матеріал не дає відповідей на запитання: причини, хід, наслідки? Так, Ф. Турченко трактує “пацифікацію” як напад на “непокірні” українські села та повіти (с. 265). Авторський колектив С. Кульчицький, Ю. Курносов, М. Коваль вміщує цю подію в дуже “оригінальному” абзаці. Цитуємо: “На початку 30-х років загострюються відносини між Радянським Союзом і західними державами. У Польщі посилилися поліцейські репресії проти трудящих Західної України – так звані пацифікації. Переважно для українців – учасників національно-визвольної боротьби – було створено Береза-Картузький концтабір” (с. 218). Звичайно, що з такого матеріалу та його трактування мало хто з школярів розбереться у тогочасних подіях, а тим більше зможе їх об’єктивно оцінити. Самі ж польські дослідники вважають цю урядову акцію ганебною, що негативно вплинула на подальші польсько-українські взаємини.

Отже, автори підручників оцінюють політику польської влади стосовно українців як дискримінаційну та вказують на їх опір. Правда, у підсумку, порівнюючи становище українців під владою Польщі та радянської України, Ф. Турченко зазначає, що “незважаючи на національний та соціально-економічний гніт західноукраїнське населення в 20–30-і роки не зазнало тих страхітливих знущань і жахливих втрат, які випали на долю жителів радянської частини України” (с. 265).

Лише у підручнику Ф. Турченка згадано про факт “нормалізації” відносин, причини та суть якого подано дуже спрощено. Так, зазначено, що в другій половині 30-х років відбулося “зближення УНДО з польськими правлячими колами”. Причини “зближення” трактуються таким чином, що в цей час уряд Ю. Пілсудського “разом з терором почав запроваджувати так звану федеративно-національну програму, згідно з якою допускалося викладання української мови в гімназіях Волині та польських школах Східної Галичини, припинялося переслідування православного духовенства; українським банкам і кооперативам охочіше надавалися грошові кредити” (с. 267).

Як бачимо, щоб отримати якомога повнішу інформацію з історії стосунків двох сусідніх народів у міжвоєнний період, школяр повинен познайомитися з матеріалом кількох підручників і тоді спробувати створити певну схему цих взаємин, що, звичайно, в його віці буде досить складно зробити, тим більше, що специфіка окресленої проблеми полягає в тому, що тут неможливо розставити всі крапки над “і” та однозначно відповісти на питання: “хто правий, а хто винен?”. Отож, сподіватимемося, що український школяр все-таки отримає підручники, в яких дана проблема буде висвітлена без надмірної емоційності, а характеристики історичних подій та процесів відповідатимуть сучасному рівневі історичної науки.

У процесі вивчення даної проблеми необхідно чітко визначити ті факти та поняття, які школяр повинен знати та розуміти. Зокрема: “лінія Керзона”, Варшавський договір, рішення Ради послів Антанти від 14 березня 1923 р., етнічна та державна полонізація, “креси”, “Сокальський кордон”, утраквістичні школи, військове та цивільне осадництво, акція “пацифікації”, політика “нормалізації”. Шкільні підручники традиційно подають історію політичну, однак не менш важливо розглянути такі важливі аспекти, що визначають суть розвитку кожного суспільства, як економічний та культурний стан на українських землях у складі Польщі.

Вузівські підручники. Дещо в кращій ситуації знаходяться студенти вищих навчальних закладів, або ж ті учні, які значно глибше цікавляться історією рідного краю та сусідніх держав. Маючи доступ до літератури, що аналізуватиметься нижче (поряд з рекомендованими Міністерством освіти України посібниками розглядаються й видання, що розраховані на масового читача й рекомендуються для опрацювання студентам викладачами вищих навчальних закладів⁵), вони зможуть заповнити утворені під час навчання

⁵ Історія України. Нове бачення. У 2-х томах. Т. 2. Київ: “Україна”, 1996; Рубльов О. С., Реєнт О. П. Українські визвольні змагання. 1917–1921 pp. / Серія: Україна крізь віки. Т. 10. Київ, 1999; Кульчицький С. В. Україна між двома світовими війнами (1921–1939 pp.) / Серія: Україна крізь віки. Т. 11. Київ, 1999.

в школі прогалини в історії українсько-польських стосунків міжвоєнного періоду.

У всіх виданнях наголошується на неправомірності польських претензій на володіння Львовом та Східною Галичиною. Так, у т. 10 видання “Україна крізь віки” (автори *O. Рубльов та O. Реснт*) відзначається, що “головним противником відродження української державності в Галичині стала... відроджувана Польща. Завдяки фальшивій аргументації про “державотворчу нездатність” галичан та потребу об’єднання прикарпатських земель “у стратегічну Польщу, яка охороняла б Європу від більшовиків”, Польський національний комітет у Парижі заручився підтримкою США та держав Антанти” (с. 257). У подальшій назві параграфу очевидна оцінка подій, що відбувалися у Львові, авторами: “Польський бунт і бої за Львів” (с. 281). На нашу думку, виклад подій дещо емоційний. Так, наводяться приклади методів боротьби польського цивільного населення, як вбивства українських новобранців на очах “поляків-перехожих, які не приховують власної радості” і т.п. (с. 284). Правда, на с. 288 зазначається, що й з боку частини українців були прояви нетерпимості до поляків, як руйнування польських пам’ятників, інтернування польських жінок та дітей, “розголосу набули факти страти полонених легіоністів у Золочеві та під Микулинцями навесні 1919 р.” І в той же час, всупереч попереднім твердженням, на с. 300 автори підкреслюють, що “за весь час польсько-української війни на території ЗУНР не було жодного випадку репресій проти цивільного польського населення”.

Приблизно такі ж емоційні характеристики містяться у виданні колективу київських авторів під загальною редакцією *В. Смолія* “Історія України. Нове бачення”, в якому вже самі назви параграфів несуть певну тенденційність: “Великі держави рятують польських агресорів” (с. 129), “Одвічна зброя експлуататорів” (с. 260).

Обидва колективи авторів зазначають, що “найmodнішим і найсприйнятнішим прикриттям загарбницьких планів (Польщі. – З. Б.) і силової підтримки їх реалізації став мотив боротьби з більшовизмом та антикапіталістичною червоною Москвою”. Відповідно українське населення Галичини звинувачувалося польською стороною в неспроможності протидіяти поширенню більшовизму.

Львівський історик Ярослав Грицак, посібник якого “Нарис історії України” рекомендують для навчання і вчителі середніх шкіл, наводить точки зору української та польської історіографій на листопадові події 1918 р. у Львові та подає об’єктивний виклад матеріалу, зупиняється на причинах поразки українських визвольних змагань. Однак, на нашу думку, наведені автором оцінки українських збройних повстань поляками (продовження “варварських бунтів”, “гайдамацької різни” XVII–XVIII ст.,

польський шляхтич як захисник європейської цивілізації від “української гідри”) (с. 138) є дещо емоційними й відходять від наукових інтерпретацій.

Щодо Варшавського 1920 р. договору, то у посібнику колективу авторів під загальною редакцією Юрія Зайцева висвітлено лише зміст угоди (с. 247) без аналізу причин, які привели до її підписання та пояснення відсутності підтримки населенням спільногоС польсько-українського антибільшовицького походу. У посібнику В. Ярового причини підписання договору (на нашу думку, досить спрощені) зводяться до наступних: “Польські керівники прагнули до утворення під егідою Польщі федерації східноєвропейських народів, ворожої радянській Росії. Спроба об’єднатися з Фінляндією, Естонією, Латвією та Литвою в січні 1920 р. успіху не мала. Тоді 21 квітня польський уряд підписав договір із Директорією на чолі з С. Петлюрою” (с. 74). На відміну від посібника під ред. Ю. Зайцева, в якому згадується допомога української дивізії у боротьбі польських військ з Червоною армією під Замостям (с. 247), у В. Ярового цей факт не згадується, хоча він у значній мірі посприяв так зв. “диву на Віслі”.

Видання “Історія України. Нове бачення” трактує Варшавський договір як “протиприродний альянс”, а спільні польсько-українські дії проти більшовиків як “горезвісний похід на Київ” (с. 270), хоча з наведеного матеріалу такі оцінки є не зовсім зрозумілими (с. 135–137).

Автори аналізованих видань відзначають, що метою польської політики на українських землях була асиміляція населення, інкорпорація даних земель, а методами, що застосовувалися для цього – військове та цивільне осадництво, полонізація освіти (наголошується, що саме шкільництво стало аrenoю гострої польсько-української конfrontації) та ін. У виданні “Історія України. Нове бачення” цілком справедливо зазначено, що, схвалюючи вересневий 1922 р. закон про самоврядування, сейм “працював... на зовнішній імідж Польщі” (с. 260). Автори підкреслюють, що попри земельну реформу, покликану створити міцну базу для польських військових осадників, а згодом і цивільних колоністів, українське селянство не втратило своїх позицій, а “заможні його верстви на важливих напрямках розширили їх” (с. 273).

Однак, не у всіх посібниках зазначаються зміни у внутрішній політиці, спричинені травневим переворотом 1926 р. та зовнішньополітичними подіями початку 30-х років. На деякі з цих моментів звернули увагу автори посібника за ред. Ю. Зайцева. Читач зможе розібратися у суті політики “прометеїзму” та причинах зміни політики національної асиміляції на державну (с. 273). Автори вказують на існування певної відмінності у деклараціях центрального уряду та діях місцевої польської адміністрації, підкреслюючи, що саме опір місцевих польських націоналістів звів нанівець політику поступок українцям, призвів до провалу і спроби досягти компромісу шляхом політики “нормалізації” (с. 274). У посібнику

висвітлені причини та хід акції “пацифікації”, які, на справедливе переконання авторів, “надовго загострили польсько-українські стосунки”.

На жаль, у цій праці відсутня інформація про відмінності у становищі українського населення Волині, яка посідає особливе місце в історії польсько-українських взаємин міжвоєнного періоду. На ці моменти звернули увагу автори видання “Історія України. Нове бачення”. Однак їх оцінки польської політики на Волині, на наш погляд, дещо суперечливі, а в деяких моментах тяжіють гіперболізацією. Так, автори зазначають, що варшавський уряд прагнув перетворити Волинь у центр тяжіння “для українців з-за Збруча з перспективою створення там маріонеткової пропольської держави в дусі положень Варшавської угоди (?) від 21 квітня 1920 р.” (с. 261). І наступна характеристика: “Якими примарними не видавались би хитромудрі калькуляції пілсудчиків, вони живилися сподіваннями на підтримку українських союзників по 1920 р., розрахунками на дальнє поглиблення розходжень між українцями Волині, з одного боку, та Східної Галичини – з другого. Та першорядними були надії на те, що варшавська ласка щодо волинян заколисає всю Україну” (с. 269–270).

Негативну оцінку автори даного видання дають і політиці нормалізації, називаючи її звичною “для старих політичних сил” тактикою “лояльного співробітництва з центром”, запозиченою з часів Австро-Угорщини, яка, на їх думку, “ігнорувала нові реалії, привнесені світовою війною та виром перших бурхливих повоєнних років” (с. 273).

Не заперечуючи окупаційного в цілому характеру польської політики стосовно українців, авторський колектив під керівництвом Ю. Зайцева разом з тим відзначає, що вони “в Польщі мали можливість легальної опозиції до режиму, і цим їхнє становище вигідно відрізнялося від становища українців у СРСР” (с. 278).

Виважену оцінку українсько-польських взаємин міжвоєнного періоду з урахуванням результатів найновіших досліджень проблеми дають посібники авторів Я. Грицака та С. Кульчицького. Виходячи з позицій, що територія Східної Галичини – це давні українські землі, автори оцінюють події 1 листопада 1918 р. як боротьбу українців за власну свободу проти національного поневолення. При висвітленні причин підписання Варшавського договору, який оцінюється в цілому позитивно, Я. Грицак зазначає, що коли наміри С. Петлюри при укладанні конвенції були легко зрозумілими, то не такими ясними виглядали плани Ю. Пілсудського. На думку історика, найближчими до істини є ті дослідники, які називають федеративну концепцію Ю. Пілсудського комбінацією “прагматизму й романтизму” (с. 153). Прагматизм вбачався в усуненні російської більшовицької загрози зі Східної Європи, романтизм – в утворенні союзу з Фінляндією, Естонією, Латвією, унії з Литвою та Білорусією. У посібнику

показано хід спільногого антибільшовицького виступу, вказані причини його поразки.

Я. Грицак та С. Кульчицький визначають такі напрями внутрішньої політики Польщі, як державна та етнічна полонізація. Зокрема, С. Кульчицький підкреслює, що “для зміцнення одержаної після Першої світової війни державності” польські урядові кола обрали вкрай небезпечний шлях асиміляції національних меншин, внаслідок чого різко загострилися міжнаціональні відносини. Автори відзначають, що, становлячи більшість серед сільського населення, українці перебували у меншості серед населення міст. Зокрема, не заперечується факт, що місто Львів було переважно польським “як за складом населення, так і за політичними і культурними впливами” (Я. Г. – с. 188; аналогічна оцінка в С. К. – с. 269).

Об’єктивно та виважено подається політика польських урядів та реакція на неї українського населення в період невизначеності статусу Східної Галичини (до 1923 р.). Зазначається, що українська громадськість краю сприймала встановлену владу як окупаційну та визнавала легітимною владою в Східній Галичині еміграційний уряд Є. Петрушевича.

Висвітлюючи етапи аграрної реформи, відзначаючи її в майбутньому прогресивні наслідки для економіки країни, автори разом з тим зазначають, що Варшавський уряд спрямовував аграрну реформу в бік планомірної колонізації “східних кресів” польськими військовими й цивільними осадниками (Я. Г. – с. 186, С. К. – с. 289). Відзначаючи, що причиною погиблення ворожнечі стало накладення соціальних відмінностей на національні, автори вважають результати осадництва незначними. Зокрема, С. Кульчицький, підкресливши, що правлячі кола Польщі не добилися істотних змін в національному складі населення “східних кресів”, відзначив, що вони досягли протилежного: “розхитали внутрішню стабільність держави й посилили міжнаціональну напруженість у суспільстві” (с. 290).

Не останню роль, як справедливо зазначають автори посібників, у виробленні саме такої політики щодо національних меншин, відіграла Національно-демократична партія Польщі, так зв. ендеки. Українські політичні сили змушені були протидіяти курсові влади на державну полонізацію, що й стало причиною екстремізму українських націоналістів. У посібниках викладені причини, хід та наслідки акції “пацифікації”. Дещо гостріша оцінка урядовим діям дана у посібнику Я. Грицака, який підкреслює, що ця “акція набрала характеру спонсорованих державною антиукраїнськими погромів” (с. 191). Він робить висновок, що політика міжвоєнної Варшави стосовно української національної меншини лишалася б репресивною навіть у тому разі, якби сталося чудо, і українці одного дня згодилися стати лояльними громадянами Польщі (с. 191).

Разом з тим, автори прослідковують зміну в політиці Варшавського уряду, спричинену як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками. Саме в новій ситуації виникла ідея “нормалізації”, з якою виступив український і польський політичний істеблішмент і яку, на жаль, не підтримав широкий загал. “Від нормалізації відносин вигравали обидві сторони, – підкреслює С. Кульчицький, – але доброї волі національних лідерів для успіху справи було замало” (с. 298). Крах цієї політики, на думку Я. Грицака, поховав надії “на легальне вирішення українського питання” (с. 200).

У даних виданнях чимале місце відводиться характеристиці особливостей українсько-польських відносин на території Волині. Підкреслено, що впроваджуючи так зв. “Сокальський кордон”, який відокремлював Галичину від північно-західних земель, польський уряд мав на меті перешкодити динамічному розвиткові українського національного руху, який з Галичини міг би перекинутися на всі українські етнічні території. Так, Я. Грицак вважає, що “єдиним реальним кроком до позитивної української політики за правління Пілсудського було призначення у 1928 р. воєводою Волині” Г. Юзевського, який “прагнув зреалізувати програму польсько-українського порозуміння 1920 р.” (с. 191).

Не піддаючи сумніву факт, що асиміляторська політика позначилася на економічному та культурному стані західноукраїнських земель, автори посібників, разом з тим, підкреслюють, що українцям Галичини вдалося розбудувати сильне громадянське суспільство. На думку Я. Грицака, “це була “держава в державі” зі своєю ієрархією і внутрішньою дисципліною, яка могла видавати розпорядження і добиватися їх виконання” (с. 194). Саме в Галичині збереглися яскраві традиції національної самобутності, формувалися кадри української інтелігенції (С. К. – с. 322).

Не оминаючи гострих кутів українсько-польських відносин, Я. Грицаку та С. Кульчицькому вдалося відтворити реальний хід подій міжвоєнного двадцятиліття з зачлененням результатів найновіших досліджень.

Таким чином, очевидна значна відмінність у висвітленні окресленої проблеми між шкільними та вузівськими підручниками. Перші вимагають більш вдалої структуризації матеріалу та чіткіше сформульованих висновків і узагальнень з врахуванням результатів наукових пошуків дослідників даної проблеми. Тим більше, що така інформація відображена у вузівських посібниках. Враховуючи реалії сьогодення, ми повинні прагнути до викладання історії українсько-польських взаємин без надмірної емоційності, бо тільки так ми зможемо зробити крок на шляху до подолання існуючих стереотипів та виховання покоління, яке сприятиме розбудові взаємних стосунків в контексті європейської інтеграції, допомагатиме формувати нову Європу.